

ЕЛЕНА ГЕОРГИЕВА

БОРИСЛАВ ГЕОРГИЕВ

**ПРАВОПИСНИ
УПЪТВАНИЯ
ЗА МАЛКИ И ГОЛЕМИ**

РЕГАЛИЯ 6

Одобрено от МОН

Поредица

"ЕЗИКОВА КОМПЕТЕНТНОСТ"

ПРАВОПИСНИ УПЪТВАНИЯ
ЗА МАЛКИ И ГОЛЕМИ

РЕГАЛИЯ 6

София 1100, п.к. 172

тел. (02) 754-111

Трето преработено издание

© Елена Георгиева, Борислав Георгиев, съставители, 1995 г., 1998 г.

© РЕГАЛИЯ 6, 1995 г., 1998 г.

Рецензент проф. Тодор Бояджиев

Предпечатна подготовка Валери Даков

ISBN 954 - 8147 - 72 - 6

Въз основа на академичния Правописен речник на съвременния български книжовен език (1983 г.) съставителите на това упътване са описали в достъпен и четивен вид основните правила на българския правопис и основните правила за оформяне на качествен писмен текст. Текстът на упътването е съобразен с настъпилите промени в българския обществен живот и с най-новите постижения на науката за писмените текстове.

К.ф.н. ЕЛЕНА ГЕОРГИЕВА е старши научен сътрудник I степен по съвременен български език в Института за български език при Българската академия на науките. Тя е един от съставителите на академичния *Правописен речник на съвременния български книжовен език* (1983 г.), един от авторите и редакторите на академичната тритомна *Граматика на съвременния български книжовен език* един от авторите и редакторите на академичната *История на новобългарския книжовен език*. Един от съставителите и авторите на популярните поредици *Знания за езика* (издателство "Народна просвета"); *Езикова култура* (издателство "Наука и изкуство") *101 въпроса за... в българския език* (издателство "Петър Берон"). Автор е на многобройни учебници, учебни помагала по български език и на книги по въпросите на езиковата култура на българина. Дългогодишен ръководител на рубриката *Родна реч* по програма "Хоризонт" на Българското радио.

К.ф.н. БОРИСЛАВ ГЕОРГИЕВ е научен сътрудник по съвременен български език в Института за български език при Българската академия на науките. Автор е на популярната езикова рубрика в предаването "12+3" по програма "Хоризонт" на Българското национално радио. Преподавател по езикова култура и семиотика в Новия български университет. Член на Управителния съвет на Българското семиотично дружество. Работи и в областта на **текстовата лингвистика**, дискурсивния анализ и социолингвистиката.

ЗА БУКВАТА <А>:

1. Буквата <а>, когато е под ударение, се чете като [ъ] в личните окончания на глаголите за 1 лице ед.ч. и 3 лице мн.ч. сегашно време и в членната форма за мъжки род единствено число:

кова — коват (изговаря се: ковъ — ковът)

чета — четат [четъ — четът]

със сина [със синъ]

в мига [в мигъ]

2. Неударен звук [а] и неударен звук [ъ] се изговарят еднакво, но при писане не бива да се смесват. Когато се колебаете дали да напишете буква <а>, или буква <ъ> в края на думата, образувайте такава форма, която добавя гласен звук след последния съгласен. Ако "съмнителният" гласен звук при новата форма изпада, в първата форма се изписва буква <ъ>. Ако гласният звук при новата форма не изпада, в първата форма се изписва буква <а>:

<мокър> [мòкър] — мокра: сл. пише се с <ъ>;

<рèкъл> — рекла, рекли: сл. пише се <ъ>;

<теàтър> — театри (но театърът, защото думата е заемка);

<ансàмбъл> — ансамбли (но: ансамбълът заемка)

<извикал> [извìкъл] — извикала: сл. пише се с <а>;

<плакал> [плàкъл] — плакала, плакали: с <а>;

<пумпал> [пùмпъл] — пумпалът, пумпали: с <а>;

ИЗКЛЮЧЕНИЯ: замък — замъци

свитък — свитъци.

3. Прилагателни от съществителни, които завършват на <-ия> или на <-ея>, се пишат с <а>, а не с <я>:

идея - идеален

Италия — италианец, италиански

гимназия — гимназиален

материя — материален, материализъм

ИЗКЛЮЧЕНИЯ: София — софиянец

християнство, християнин

ЗА БУКВИТЕ <Б> И <В>:

В някои имена от гръцки произход се срещат вариации в употребата на звука [б] и на звука [в], което се отбелязва и графично:

Вартоломей и Бартоломей

Този тип вариации се дължат на различните звукови стойности, които има гръцката буква <В> в старогръцки и новогръцки:

[б] (старогр.) и [в] (новогр.).

Имената от този вид, съдържащи се в православния календар, се изписват и се изговарят с [<в>]:

свети Вартоломей, свети Василий Велики

ЗА БУКВАТА <Е>:

1. В някои думи от гръцки произход се срещат вариации в употребата на звука [е] и на звука [и], което се отбелязва и графично:

реторика и риторика

Витлеем и Ветлеем

Този тип вариации се дължат на различните звукови стойности, които има гръцката буква "ета" ("η") в старогръцки и новогръцки: [е] (старогр.), [и] (новогр.). Когато думата е пряко свързана с православното християнство, изписва се и се изговаря [<и>]:

катехизис (а не: катехезис)

ЗА БУКВАТА <И>:

В библейски имена на лица, градове, местности и т.н. се пише и изговаря начално "и":

Иерусалим, Иеремия, Иисус, Йордан, Иуда, Иаков

Когато имената не са в библейски контекст, възможно е те да се изписват и изговарят без начално "и" или да се изписват с <й> {<ю>, <я>}:

Ерусалим, Йордан, Еремия, Юда, юда, Яков

ЗА БУКВАТА <Й>:

1. Буквата <й> предава в български полугласния звук [*j].
2. Пише се:

2.1. В думи като: *край, покой, мой, славеи, войвода* и др.

2.2. В заети думи като: *гений, калций, радий* и др.

2.3. В имена на пророци, светци, блажени, духовни лица:

Мойсей, Паисий, Евтимий, Софроний, Макарий, Захарий.

2.4. Когато имена като тези са светски, възможно е да не се изписват и изговарят с крайно [<й>]. Това понякога води до пълно усичане на завършека:

Евтимии, Ефтимии, Евтим, Ефтим, Захари

2.5. В имена на гръцката и римската античност и в различни по произход имена, навлезли в български с латинизираната си форма:

Петроний, Овидий, Хораций, Тезей, Конфуций

2.6. В повелителните форми: *пей — пейте; живеи — живеите*

2.7. За означаване на йотувано о в началото на думата или след гласна: *Йордан, Йовко, Пейо, Груйо*

ЗА БУКВАТА <С>:

Буквата <с> изпада от наставката "-ски" при образуване на прилагателни от съществителни, завършващи на <-з>, <-с>, <-ж>, <-ш>, <-ч>, <-ст>, <-щ>:

ширазки (не: *шираз-ски*), *бургаски* (не: *бургас-ски*),

волжки (не: *волж-ски*), *тръмбешки* (не: *тръмбеш-ски*),

петрички (не: *петрич-ски*), *фашистки* (не: *фашист-ски*),

букурещки (не: *букурещ-ски*).

ЗА БУКВАТА <Щ>:

1. Буквата <щ> предава в български два звука — звука [ш] и звука [т]:

пещ [=шт]ера, *свещ* [=шт], *щ* [=шт]ъркел, *Ньой-щ* [=шт]ат, *Щ* [=шт]ефансдом, *Ньойшванщ* [=шт]айн.

2. Буквата <щ> в руските имена се предава на български с буквите <ш> и <ч>

Пр.: *Щерба* (рус.) — *Шчерба* (бълг.)

ЗА БУКВАТА <Ъ>:

1. Буквата <ъ> се употребява само за означаване на мека съ-

гласна пред <о>:

актьор, магьосник, синьо, Кольо, Ваньо, Щерьо

2. В небългарски имена, съдържащи мек съгласен звук + звук [e], в текст на български, когато името е подложено на транскрипция, не се изписва буква <ъ> пред буквата <е>:

Севине, Мечислав, Негош (в съответните езици се произнасят: Севинье, Мьечислав, Ньегош).

2. В небългарски имена, съдържащи мек съгласен звук + звук [и], в текст на български, когато името е подложено на транскрипция, не се изписва буква <ъ>:

Вини, Канитас (в съответните езици се произнасят: Виньи, Каньитас).

3. В небългарски имена, употребени транскрибирано в български текст, след <ч> и <дж>; <ш> и <ж> не се изписва буква <ъ>, въпреки че в съответните езици звуковете [ч], [дж], [ш], [ж] са противопоставени по признака "твърдост—мекост":

Шонефелд (нем. Schonefeld), а не Шьонефелд

4. В небългарски имена, употребени транскрибирано в български текст, не се изписва буква <ъ> в средисловие след съгласна и в краесловие:

Гогол, Антоколски, а не: Гоголь, Антокольски

ЗА БУКВАТА <Ю>:

Буквата <ю> предава в български:

1. Съчетание от звуковете [й] + [у], когато се намира в началото на думата или стои след буква за гласен звук:

ютия, воювам.

2. Съчетание от мек съгласен звук + звука [у]:

любвам се, зюмбюл, тютюн, мющерия

ЗА БУКВАТА <Я>:

1. Буквата <я> се чете като [йъ (ьъ)] в личните окончания на глаголите за 1 лице ед. ч. и 3 лице мн. ч. сегашно време, когато са под ударение, и в членната форма на съществителните от мъжки род в единствено число:

брой — броят [бройъ — бройът]

вървя — вървят [вървьъ — вървьът]

пътя — пътят [пътъ — пътът]

II. Буквата <я> предава в български:

1. Съчетание от звуковете [й] + [а], когато се намира в началото на думата или стои след буква за гласен звук:

ябълка, паяк

2. Съчетание от мек съгласен звук + звука [а] ("непроменливо я"), което не се заменя с <е>:

поляна, — поляни

3. Старобългарската "ятова" гласна, която в определени условия се произнася като [йа (ъа)], а в други — като [е]

3.1. Изговор на "променливо я".

"Променливо я" се нарича това "я", което при определени условия се заменя с "е":

голям, но големи

3.1.1. "Променливо я" се изговаря като [йа (ъа)] и се пише като <я>, когато е под ударение при условия:

3.1.1.1. Да не следва след буквата <я> друга сричка:

хляб, умря (крайна сричка, изговаря се като [ъа])

3.1.1.2. Да се намира пред твърда сричка (твърда сричка е та-ви, която съдържа : [а], [о], [у], [ъ]):

вяра (сричката -ра е твърда)

3.1.2. "Променливо я" се изговаря и пише като [<е>]:

3.1.2.1. Когато е без ударение:

хлебър, но хляб

3.1.2.2. Когато е под ударение, но пред мека сричка (пред буквите: <е>, <и>, <ю>, <я> и пред съчетанието от букви <ьо>):

вѣри, но вѣра

3.1.2.3. Когато е пред буквите: <ж>, <ч>, <ш>, <щ>:

сняг, но снѣжна (въпреки че първата сричка е под ударение и следващата съдържа твърда гласна, <я> се заменя с <е>, защото след него идва <ж>).

3.1.2.4. Когато е в неударена подчинена основа на сложни думи:

деснофлангови, неколкогодишен, железобетон

3.1.3. Случай, в които се среща "променливо я"

3.1.3.1. В някои форми на едносричните и многосричните съ-

ществителни имена с подвижно ударение:

бряг — брегѣт, брегѣ, бреговѣ, (два) бряга

бяс — бесѣт, бесѣ, бесовѣ, (два) бяса

вѣрност — верностѣ

вѣтър — вѣтѣрът, вѣтѣра, ветровѣ

желязо — железѣ

коляно — колена, колена

рядкост — редкостѣ

свят — светѣт, светѣ, световѣ, (два) свѣта

смях — смехѣт, смехѣ, смеховѣ, (два) смѣха

цвят — цветѣт, цветѣ, цветовѣ, (два) цвѣта

цялост — целостѣ

3.1.3.2. При собствени (лични и географски) имена:

Бѣла Слѣтина — белослѣтински

Трѣвна — трѣвненски

Вѣра (и Вѣра) — Вѣрин

Невѣна (и Невѣна) — Невѣнин

3.1.3.3. В някои форми на прилагателни имена и местоимения:

бѣл — бѣлѣя(т), бѣли

всѣка, всѣкакѣв — всѣки

голѣм — голѣмѣя(т), голѣми

дѣсна — дѣсен, дѣснѣя(т), дѣсни

лѣв — лѣвѣя(т), лѣви

нѣкой, нѣкога — нѣщо

нѣм (човек) — нѣмѣя(т), нѣми (хора)

припрѣн — припрѣнѣя(т), припрѣни

прѣсна — прѣсен, прѣснѣя(т), прѣсни

рѣдѣк — рѣдѣкѣя(т), рѣдѣки

слѣп — слѣпѣя(т), слѣпи

тѣсна — тѣсен, тѣснѣя(т), тѣсни

тѣх — тѣхен, тѣхнѣя(т), тѣхни

цѣл — цѣлѣя(т), цѣли

3.1.3.4. В окончанията 1 и 2 лице множествено число на глаголите от I и II спрежение в минало свършено (понякога и в минало несвършено) време, когато са под ударение, въпреки че не е спазено втората част от правилото, т.е. позиция пред мека сричка:

живѣя

тѣрпѣя

бѣя

живѣяме

тѣрпѣяме

бѣяме

живѣяте

тѣрпѣяте

бѣяте

живѣяха

тѣрпѣяха

бѣяха

Съответните причастия следват основното правило (вж. и "Минали деятелни причастия, т.1):

живѣял

живѣели

тѣрпѣял

тѣрпѣени

3.1.3.5. В следните думи с променливо ударение, техните форми и производни:

бѣял — бѣявам

бѣяск — бѣяскѣв, бѣяска се — бѣсна

бѣя — бѣял, избѣява

бѣяст, бѣястов — бѣястѣк

бѣг, бѣгам, бѣгство — бѣгѣм

бѣл, бѣлна се — избѣлявам

впрѣгам, спрѣгам — впрѣгна, спрѣгна

врѣва, врѣкам, изврѣкам — врѣкна

вѣра, изневѣра — благовѣрна, достовѣрна, вѣрска, проверѣка

вѣя, повѣявам — вѣя

гнѣв — гнѣвѣ се, гнѣвен

грѣх — грѣшѣ, съгрѣших, грѣшка

грѣя — подгрѣявам

дѣдо, дѣдов, дѣдовѣци — дѣди

дѣл, подѣлѣба, раздѣла — отдѣл, нераздѣлен, предѣл, отдѣлен

заповѣдвам — заповѣд

звѣр — звѣрски

зрѣя, зрѣлостник — зрѣх, прозрѣх

клѣкам — клѣкни

крѣяск — крѣсна

лѣгам, залѣгам — лѣгна

мѣрка — измѣрвам, размѣр, лицемѣр, закономѣрна

мѣсто — мѣстен, замѣствам

мѣтам — мѣтна, подмѣтка, намѣтка, намѣтѣло

надѣвам се — надѣжда

обмяна, смяна — обмѣн, неизмѣнно, неизмѣнно
плясък, пляскам, плясвам, изпляскам — плѣсна, разплѣскам
пѣсък — пѣсъчлив

разтягам — разтѣгна

рѣжа, изрѣзка — рѣзах, изрѣзах, рѣзна

святкам — свѣтна

смятам — смѣтна

смѣя се, смехът — смѣх

сняг — снѣжен

срѣда — срѣд, срѣден, срѣдство,

сѣдам, сѣдѣнка — сѣдна

сѣнка — сѣнчест

трябва — употрѣба

тѣло — мекотѣло, тѣлом

тѣсна — теснина

увѣхвам — вѣхна

успѣя — успѣх

хлѣб — хлѣбна, хлѣбарница

ЗА "СЪМНИТЕЛНИТЕ" СЪГЛАСНИ:

"Съмнителните" съгласни (б-п; в-ф, г-к; д-т; ж-ш; з-с) се про-
веряват, като изменим думата така, че след "съмнителния" звук да
дойде гласен:

сватба или свадба? — сватувам, сватове, сл. сватба

бог или бок? — богове, сл. бог

ЗА СЪЧЕТАНИЯТА "РЪ" И "ЛЪ":

1. Пише се и се изговаря "ръ":

1.1. Винаги в едносричните думи:

врѣх, прѣв, врѣв, стрѣх

ИЗКЛЮЧЕНИЯ: *врѣл, щѣрб, щѣрк, сѣрп, дѣрт*

1.2. Когато след съчетанието следват две или повече съгласни:

Пр.: *Врѣбница, врѣзка, врѣзвам, грѣмна*

2. Пише се и се изговаря "ър" в думите с повече от една срич-

ка, когато след съчетанието следва една съгласна:

врѣба, врѣтя, врѣжа

ИЗКЛЮЧЕНИЯ: *повърхност, мъртвец, мъртва, църква, грѣмоотвод,
крѣвоожаден, крѣвообращение.*

3. Групите "лъ" и "ъл" следват същите правила, описани в т. 1 и 2:

вълк, жълт, мълча, съзлив, клѣбце

ИЗКЛЮЧЕНИЯ: *плѣх, стѣлба*

ЗА ДВОЙНИТЕ СЪГЛАСНИ:

1. Пише се и се изговаря [**nn**]:

1.1. При формите за женски, среден род и за множествено число

на прилагателния, които в мъжки род завършват на **-нен** и когато
[o] между двете съгласни [н] изпада:

постоянен — постоянна, постоянно, постоянни

законен — законна, законно, законни

именен — именна, имено, именни

ИЗКЛЮЧЕНИЕ: *имен ден.*

1.2. При съществителни имена, образувани от прилагателно

на -нен:

конник — от конен

пленник — от пленен

2. Пише се <т>, когато се членуват съществителните име-

на от женски род, завършващи на <т>:

кост — костта

радост — радостта

младост — младостта

ИЗКЛЮЧЕНИЕ: При думи като: *моц, ноц, свещ* графично не се отбеля-

ват <т> при членуването, защото първият [т] се съдържа в <щ>:

ноц — ноцта [ноштта]

моц — моцта [моштта]

свещ — свещта [свештта]

Вж. също и членуване на имена от женски род.

**ПЪЛЕН И КРАТЪК ЧЛЕН ПРИ ИМЕНАТА ОТ МЪЖКИ РОД
В ЕДИНСТВЕНО ЧИСЛО.**

Дали да употребим пълен или кратък член, когато пишем, проверяваме по следния начин:

1. Заменяме името, подлежащо на членуване, с лично местоимение.

а. Ако логиката на изказа изисква да бъде употребена формата "той", името се изписва с пълен член (-ът; -ят).

б. Ако логиката на изказа изисква да бъде употребена формата "него (го)", името се изписва с кратък член (-а; -я):

Пр.: *Заклучителни(-я или -ят?) десети кръг на търг(-а или -ът?) води новоизбрани(-я или -ят?) председател на камарата.*

ПРОВЕРКА:

в. Заменяме съчетанието *заклучителния/-ят(?) десети кръг на търга/-ът(?)* в израза... *води новоизбрания/-ят(?) председател на камарата* с местоимението той и проверяваме дали изказът звучи логично:

Той води новоизбрания/-ят(?) председател на камарата(?).

г. Установяваме, че така полученият изказ звучи нелогично (излиза, че търгът води председателя, а не че председателят води търга, което е и логичното).

д. Тогава заменяме същото това съчетание с местоимението **него (го)** и проверяваме дали изказът звучи логично:

Него го води новоизбрания/-ят (?) председател на камарата.

е. Установяваме, че така полученият изказ звучи логично (спазена е логиката на действителността).

ж. Следователно правилното изписване на съчетанието в този случай е:

Заклучителния десети кръг на търга...

з. Заменяме съчетанието *новоизбрания/-ят(?) председател на камарата* в израза *Него го води...* с местоимението **него (го)** и проверяваме дали изказът звучи логично:

Него го води него.

и. Установяваме, че така полученият изказ звучи нелогично.

к. Заменяме същото това съчетание с местоимението **той** и

проверяваме дали изказът звучи логично:

Него го води той.

л. Установяваме, че така полученият изказ звучи логично.

м. Следователно правилното изписване на целия изказ е:

Заклучителния десети кръг на търга води новоизбраният председател на камарата.

А ако искате да се упражните в този тип анализ, анализирайте изреченията, с които описахме анализа, от тази гледна точка, а така също и изречението, което четете в момента.

2. Когато имаме конструкция от типа

"Хикс е нещо"

а. и когато името след формата за 3 лице, единствено число на глагола "съм" подлежи на членуване, при имената от мъжки род винаги се употребява само формата за пълен член:

Георги (= Хикс) е най-добрият човек, когото познавам.

б. Когато в същия случай на мястото на името стои показателно местоимение, при останалите имена от мъжки род винаги се употребява само формата за пълен член:

Това е новият учебник.

в. Когато пред името от мъжки род в единствено число се поставя предлог (**в, на, по, из, над, под, върху, срещу** и т.н.), то може да приеме само формата за кратък член:

Влязох в града (а не: в градът) = Влязох в него.

Вървя по пътя (а не: по пътят) = Вървя по него.

Отивам на пазара (а не: на пазарът) = Отивам на него.

Разхождам се с велосипеда (а не: с велосипедът) = Разхождам се с него.

г. Когато уточняваме дадено име или местоимение, уточненото приема същата членна форма, каквато е приело уточняването име или местоимение:

Петър, най-добрият ученик, и той избяга от час.

Най-накрая го видях него — най-известния певец за всички времена.

СЪМНЕНИЯ ОТНОСНО УПОТРЕБАТА НА ТВЪРДИЯ (-ЪТ, -А) И НА МЕКИЯ ВАРИАНТ (-ЯТ, -Я) НА ЧЛЕННАТА ФОРМА:

Мекият вариант се явява в следните случаи:

1. При съществителните *ден, зет, кон, крал, лакът, нокът, огън, път, сън, цар*;
2. При съществителни с деятелни наставки *-ар (-яр) и -тел*: *лекар, овчар, цигулар, леяр, юбиляр, писател, учител, двигател, знаменател*.
3. Не трябва да се смесва деятелната наставка *-ар* със завършека *-ар*:
календар — календарът,
олтар — олтарът,
пазар — пазарът,
капиляр — капилярът,
формуляр — формулярът

ЧЛЕНУВАНЕ НА ИМЕНАТА ОТ ЖЕНСКИ РОД:

Членната форма *-та* за женски род, единствено число се прибавя направо към съществителното име, без то да се променя, включително и в случаите, когато завършва на съгласна:

*жена — жената; майка — майката, възраст — възраст-
Та, почит — почитТта, гадост — гадостТта, милост —
милостТта, зрялост — зрелостТта, нощ — нощТта, мош
— мошТта, помощ — помощТта*
НО: *възраст — възрастИ, почит — почитИ, нощ — но-
ЩИ*

ПРАВОПИС НА ПРЕДЛОЗИТЕ "В" И "С":

Тези предлози се удвояват в следните два случая:

- 1.1. Когато предлогът "в" стои пред дума с начална <в> или начална <ф>, а предлогът "с" — пред дума с начална <с> или начална <з>:

ВЪВ вътрешността; ВЪВ Варна; ВЪВ Филипините;
ВЪВ 2-ия СЪС зеле; СЪС стола; СЪС 7

- 1.2. Когато върху тези два предлога пада логическо ударение:
СЪС или БЕЗ тебе — заминавам!
Там е някъде — ВЪВ или ОКОЛО чекмеджето.

ПРЕДСТАВКИТЕ "ПРЕ-" И "ПРИ-":

- 2.1. Представката "пре-" означава отдалечаване, ПРЕмества-не от едно място на друго:
ПРЕминавам, ПРЕсичам, ПРЕобразявам
- 2.2. Представката "при-" означава ПРИближаване:
ПРИближавам, ПРИемам, ПРИютявам

ПРАВОПИС НА НЯКОИ ОМОНИМНИ ПРЕДЛОЗИ И ПРЕДСТАВКИ:

- 3.1. Омонимните предлози и представки "пред(-)", "над(-)", "над(-)", "под(-)" се пишат винаги с <д>:
надвисвам, надписвам
- 3.2. Омонимните предлози и представки "без(-)", "из(-)", "въз(-)", "през(-)", "през(-)" се пишат винаги със <з>:
издавам, изпитвам

"ЗАТОВА" ИЛИ "ЗА ТОВА"?

- 4.1. Когато изразяваме следствие, "затова" се изписва слято:
<ЗАТОВА>:
Имах работа, затова не дойдох.
- 4.2. Когато изразяваме причина, предназначение или цел, "за това" се изписва разделно: <ЗА ТОВА>:
Куклата е за това дете.
За [да вземете] това, трябва да дойдете утре.
[различно по смисъл от "Затова (= ето защо) трябва да дой-
дете утре"].

ОТРИЦАТЕЛНАТА ЧАСТИЦА "НЕ":

- 5.1. Изписва се разделно от следващата дума, когато се поста-
вя пред:

5.1.1. Глаголи, за да се изрази отрицание:

не пиша, не чета, не виждам, не смея, не мога, не желая

ЗАБЕЛЕЖКА: Ако глаголът няма положителна (утвърдителна) форма, частицата "не" се пише слято:

нехая, негодувам, недоумявам, недовиждам, недей

5.1.2. Местоимения, за да се изрази частично отрицание:

не аз (а той); не ние (а те); не вие (а те или той, тя)

5.1.3. Числителни, за да се изрази частично отрицание:

не пет (а десет); не един (а трима)

5.2. Изписва се слято със следващата дума, когато се постави пред формите за сегашните и миналите страдателни причастия:

непромокаем, неръждаем, неумолим, недояден, недодарен, незаменим, негоден (прилагателно, произлязло от стара причастна форма), незван, незапомнен

5.3. Изписва се слято със следващата дума, когато новообразуваното съчетание като цяло има ново значение:

негласно (= мълчаливо); ненамеса (= пасивност);

невинаги (= рядко); неслучайно (= нарочно);

неистина = лъжа); неправилен (= грешен);

5.4. Изписва се слято със следващата дума в следните случаи:
нещастие, невежа, негодяй, неведение, немарлив, невръстен

ОТРИЦАТЕЛНАТА ЧАСТИЦА "НИ"

6.1. Изписва се слято с местоимението, с което се свързва:
никой, нищо, никъде, никога

6.2. В останалите случаи, доколкото тя се употребява, изписва се отделно от думите, които я следват:

Ни чул, ни видял

ЗА ПРИЧАСТИЯТА

1. Сегашни деятелни причастия

1.1. Сегашните деятелни причастия, образувани от глаголи в I и II спрежение, приемат окончания "-ещ (-а; -о; -и)" или "-ящ (-а; -о; -и)" в зависимост от ударението.

1.1.1. Когато ударението пада върху окончанието, то е "-ящ (-а; -о; -и)"; видът на окончанието не се променя в останалите

форми на причастието:

четящ, вървящ, възходящ – четящи, вървящи, възходящи

1.1.2. Когато ударението пада върху друга сричка, окончанието е "-ещ (-а; -о; -и)":

пишещ, говорещ, мислещ – пишещи, говорещи, мислещи

1.2. Сегашни деятелни причастия, образувани от глаголи в III спрежение, приемат окончанията "-ащ (а; -о; -и)" или "-ящ (-а; -о; -и)", независимо от мястото на ударението.

викащ, стрелящ, искащ

МИНАЛИ ДЕЯТЕЛНИ ПРИЧАСТИЯ

1. Формите за минало свършено деятелно причастие се образуват от формите за минало свършено време (аорист) + окончанието "-л (-ла; -ло; -ли)". Когато има съчетание от мек съгласен звук + [а] = <я>, правописът на формите, когато <я> е пред меката сричка, следва правилото за "променливо <я>" (вж. т.3):

ходих – ходил

писах – писал

вървях – вървял – вървяла – вървяло – вървѐли

живях – живял – живяла – живяло – живѐли

пях – пял – пяла – пяло – пѐли

2. Формите за минало несвършено деятелно причастие се образуват от формите за минало несвършено време (имперфект) + окончанието "-л (-ла; -ло; -ли)" и се използват за преизказване на глаголното действие:

ходех – ходел

пишех – пишел

живеех – живеел

пеех – пеел

ОТГЛАГОЛНИ СЪЩЕСТВИТЕЛНИ

1. Отглаголни съществителни, образувани от несвършени по вид глаголи, които завършват в минало свършено време на "-ах", приемат форми на "-ане":

дъвака – дъвкане (не: дъвчене)

2. Отглаголни съществителни, образувани от несвършени по вид глаголи, които завършват на "-на", приемат формата "-ене":
плакна — плакнене

ПРАВОПИС НА ФОРМИТЕ ЗА ОБРЪЩЕНИЕ

1. Имена от мъжки род, които завършват на <й> или които се членуват на <-я(т)>, образуват звателна форма с <-ю>:

славею, герою, Царю, председателю, овчарю

2. Имена като *Благой, Пейо, Добри, Илия, Гиньо* нямат специална звателна форма.

3. Женски лични имена, които завършват на <-я>, възприемат звателна форма на <-йо> или след съгласна на <-ьо>:

Мария — Марийо

Петя — Петьо

4. Имена от женски род, които завършват на <-я>, възприемат звателна форма на <-йо> или след съгласна на <-ьо>:

България — Българийо

земя — земьо (а не: земльо)

5. Обръщение към духовни лица.

5.1. Обръщение към монашески духовни лица.

- **МОНАХИНЯ** - *Ваше Преподобие* (титuluване: *Нейно преподобие*).

- **АРХИДЯКОН** - *Ваше Преподобие* (титuluване: *Негово преподобие*).

- **ИЕРОМОНАХ** - *Ваше Всепреподобие* (титuluване: *Негово всепреподобие*).

- **АРХИМАНДРИТ** - *Ваше Високопреподобие* (титuluване: *Негово високопреподобие*).

- **ЕПИСКОП** - *Ваше Преосвещенство* (титuluване: *Негово преосвещенство*).

- **МИТРОПОЛИТ (АРХИЕПИСКОП)** - *Ваше Високопреосвещенство* (титuluване: *Негово високопреосвещенство*).

- **ПАТРИАРХ** - *Ваше Светейшество* (титuluване: *Негово светейшество*).

5.2. Обръщение към представители на бялото духовенство.

- **ДЯКОН и ПРОТОДЯКОН** - *Ваше Благоговенство* (титuluване: *Негово благоговенство*).

- **СВЕЩЕНИК-ПРЕЗВИТЕР, ЙЕРЕИ** - *Ваше Благоговейнство* (титuluване: *Негово благоговейнство*).

- **ПРОТОЙЕРЕИ** - *Ваше Всеблагоговейнство* (титuluване: *Негово всеблагоговейнство*).

- **СВЕЩЕНОИКОНОМ (СТАВРОЕФОРЕН ИКОНОМ)** - *Ваше Високоблагоговейнство* (титuluване: *Негово високоблагоговейнство*).

- **ПРОТОПРЕЗВИТЕР** - *Ваше Високопреблагоговейнство* (титuluване: *Негово високопреблагоговейнство*).

6. Обръщение към короновани особи.

- **ЦАР или КРАЛ** - *Ваше Величество* (титuluване: *Негово величество*).

- **КНЯЗ (ПРИНЦ)** - *Ваше Височество* (титuluване: *Негово височество*).

- **КНЯЗ (ПРИНЦ, ДУК, ХЕРЦОГ)**, който не принадлежи към управляващата династия - *Ваша Светлост* (титuluване: *Негова светлост*).

7. Обръщение към благородници:

- *Ваше Благородие* (титuluване: *Негово благородие*)

8. Обръщение към Президента на републиката:

Господин Президент,

- при оформяне на адрес:

До

Президента на Републиката

Господин (или Госпожа) . . .

9. Обръщение към Председателя на Народното събрание

Господин Председателю,

- при оформяне на адрес:

До

Председателя на . . . народно събрание

Господин (или Госпожа) . . .

10. Обръщение към Министър-председателя

Господин министър-председателю,

– при оформяне на адрес:

До

Министър-председателя на Република България
Господин (или Госпожа) . . .

11. Обръщение към министър

Господин министър,

– при оформяне на адрес:

До

Министъра на . . .
Господин (или Госпожа) . . .

12. Обръщение към председателя на Върховния съд

Господин Председателю на Върховния съд,

– при оформяне на адрес:

До

Председателя на Върховния съд на Република България
Господин (или Госпожа) . . .

УПОТРЕБА НА "КОГОТО" И НА "КОМУТО"

Формите за винителен и дателен падеж "когото" и "комуто" от относителното местоимение "който" се употребяват само за означаване на лица от мъжки род в следните случаи:

1. Когато относителното местоимение в подчиненото определително изречение изпълнява ролята на пряко допълнение:

Човекът, КОГОТО срещнах, ме интересува

2. Когато относителното местоимение в подчиненото определително изречение изпълнява ролята на непряко (косвено) допълнение:

Човекът, КОМУТО дадох книгата, се зарадва

ЗАБЕЛЕЖКА: Употребата на "комуто" днес е остаряла и обикновено се замества от "на когото":

Човекът, на когото дадох книгата, се зарадва.

УПОТРЕБА НА ВЪЗВРАТНОТО ПРИТЕЖАТЕЛНО МЕСТОИМИЕНИЕ

Употребата на "свой, свои, си" често се бърка, като в речта те често се заменят от личните притежателни местоимения (*мой, твой, негов, неин, ми, ти, му, ѝ и т.н.*).

ПОМНЕТЕ:

1. "Свой (свои; си)" се употребява, когато допълнението в изречението, при което стои, е притежание, собственост на подлога в изречението:

Изоставил своите деца.

Изпрах пуловера си.

2. В 1 и 2 лице се допуска двойка употреба, макар че вариантът със "си (свой)" звучи по-изискано:

Изпрах пуловера си.

Изпрах пуловера ми.

3. В 3 лице употребата на "си (свой)" е задължителна, за да се избегне двусмислие:

Изоставил децата си (своите собствени).

Изоставил децата му (чужди, на някого друго).

С ГЛАВНИ БУКВИ СЕ ПИШАТ:

1. Собствени имена на лица и животни, презимена и фамилии имена, прякори, псевдоними:

Албена, Ангелов, Васил, Димитров, Дорчо, Елена, Иван Боримечката, Калина, Калмука, Карас, Майстора, Петров, Петър Моканина, Ралица, Рогушка, Чорбаджийски, Чудомир, Шаро, Щастливеца, Щербо, Яница.

1.1. Ако собственото име добие значение на нарицателно съществително, пише се с малка буква:

ампер, ват, джаул, ом, рентген, (от Ампер, Ват, Джаул, Ом, Рентген).

1.2. С малка буква се пишат собствени имена, широко използвани преносно за назоваване на лица с определени нравствени качества:

донжуан, донкихот, юда, (от Дон Жуан, Дон Кихот, Юда).

1.3. Наричателни приложения към собствени имена на известни личности или литературни герои се пишат с главна буква, когато са станали част от собственото име:

Баба Марта, Баба Тонка, Бай Ганьо, Бачо Киро, Боян Магесника, Братя Грим, Дядо Коледа, Захари Зограф, Йоан Екзарх, Константин-Кирил Философ, Крали Мар-

ко, *Настрадин Ходжа, Отец Паисий, Патриарх Евтимий, Поп Богомил, Поп Йеремия, Поп Пейо, Презвитер Козма, Хаджи Генчо, Хаджи Димитър, Хитър Петър, Черноризец Храбър.*

1.4. Тези имена се групират така:

1.4.1. Названия на лица според предмета, явлението, професията, към които те имат отношение:

Иванчо Йотата, Даскал Ботьо, Мичо Бейзадето, Поп Харитон.

1.4.2. Имена на лица по характерен признак:

Неофит Бозвели, Стефан Караджа, Райна Княгиня, Хаджи Димитър.

1.4.3. Имена на лица по характерно действие или прозвища:

Иван Боримечката, Апостола, Матей Миткалото.

1.4.4. Названия на лица по определено социално-битово отношение:

Баба Тонка, Бачо Киро, Чичо Стоян.

1.4.5. Названия като собствено име на историческата личност, която представляват:

Кирил Философ, Йоан Екзарх, Презвитер Козма, Поп Богомил, Патриарх Евтимий.

1.4.6. При единични прозвища — собствени имена (които се пишат винаги с непълен член):

Апостола, Дякона (= В. Левски), Майстора (= Вл. Димитров), Щастливеца (Ал. Константинов).

2. Бог и неговите атрибути (названия и определения):

Бог, Господ, Всесилният, Небесният, Спасителят, Всевишният, Бог-Отец, Бог-Син, Свети Дух, Той, Него, Го, когато замества християнския Бог, но "го", когато стои **вместо езическите и нехристиянските богове.**

С главна буква се пишат имената на нехристиянски религиозни и митологични същества:

Атина Палада, Афродита, Бакхус, Венера, Дионис, Буда, Зевс, Мохамед, Перун, Полифем, Тангра, Юпитер, Меломена, Клио.

3. Наричателни съществителни, с които се обозначават лица,

персонифицирани понятия или същества в драматични и други художествени произведения:

Доброто, Злото, Коня, Кривдата, Кучето, Майката, Правдата, Неволята, Сина, Смъртта, Чорбаджията, Хаджията.

4. Имена на литературни герои — български или преводни, традиционни, исторически или фолклорни, съставени от две или повече думи, които представят цялостни съчетания, се пишат с **две** главни букви:

Баба Марта, Баба Меца, Дядо Мраз, Ежко Бежко, Зайо Байо, Кума Лиса, Мечо Закачко, Мечо Пух, Кумчо Вълчо, но: катеричката Рунтавелка, петлето Златоперко, хитрата Лисана.

5. Названия и псевдоними — словосъчетания с характер на **лични** собствени имена. Пишат се с главна буква само в началото, **ако** втората съставка не е собствено име:

Зоркото око, Поразяващата ръка, Нов куриер, Самотен листец, Сръчни ръце, Сребърната гривна, Стар делия, Червен дявол, Черното знаме.

5.1. В псевдоними от този вид, получили широка известност, **се** пишат две главни букви, тъй като се схващат като собствени **имена** с презимена:

Елин Пелин, Илия Волен, Калина Малина, Николай Шмиргела, Ран Босилек, Сирак Скитник, Чичо Стоян.

5.2. С две главни букви се пишат съставни названия на известни литературни или исторически дейци и герои:

Давид Белият камък, Марко Орловият поглед, Ричард Львското сърце, Пипи Дългото чорапче.

6. Длъжности, научни звания и степени се пишат с главна буква и писмени молби, доклади, рапорти и др. под. при обръщение и отправяне, ако са употребени без собствено име:

Господин Директор, Господин Председателю, Уважаеми Господин Академик, но Господин проф. Иванов, Уважаеми акад. Емануилов, До директора на Института за ..., г-н ...

7. Форми за множествено число от собствени и фамилни **имена** на -овци, -ови (-еви), -ци, -и, -ини, употребявани като лич-

ни, бащини и фамилни имена.

Бориславови, Бориславовци, Асеновци, Бурбони, (династия), Иванкини, Мариш, Миладинови (Миладиновци), Невени, Пенъовци, Славейкови, (Славейковци), Шишмановци.

Когато формите за мн. ч. на **-овци, -ци** се употребяват не като лични, бащини или фамилни имена, а се използват за характеристика на лица според физическите и нравствените качества на лицето, притежател на изходното собствено или фамилно име, те се пишат с малка буква:

ботевци (от Ботев — ботевец), *колумбовци* (от Колумб — колумбовец), *херкулесовци* (от Херкулес — херкулесовец).

8. С главна буква се пишат собствените географски имена на континенти, океани, морета, планини, реки, езера, местности, държави, селища, улици, площади и т.н.

8.1. Едносъставни географски имена независимо от характера на съществителното собствено или нарицателно, използвано за название:

Австралия, Антарктида, Брацигово, България, Европа, Искър, Италия, Магурата, Марица, Пловдив, Пустата, Рила, Родопи, София, Франция; Бъбрека, Градището, Дупката, Краището, Копитото, Сипея.

8.2. Собствени имена, включени в съставни географски названия, се пишат с главна буква:

Бяла Слатина, Велико Търново, Голямо Конаре, Горни Дъбник, Горна Оряховица, Горно Ябълково, Долни Дъбник, Златна Панега, Куртово Конаре, Стара Загора, Малко Търново, Полски Тръмбеш, Северна Америка, Централна Европа, Република България, Северен Рило-Родопски масив, но:

Съединени американски щати.

При тези имена понякога неправилно съставката собствено име се пише с малка буква, тъй като не се съзнава индивидуализиращата му роля.

8.3. Наричателни имена, включени в съставни географски названия, се пишат с малка буква:

Атлантически океан, Балкански полуостров, Великденски

острови, Горна махала, Горна баня, Дунавска равнина, Ново село, Остри камък, Памирско плато, Пирински край, Пчелински дол, Равна гора, Разложката котловина, Северен полюс, Северен ледовит океан, Синьо бърдо, Средна гора, Стара планина, Тракийската низина, Черната скала, Черно море, Черноморско крайбрежие, Широка лъка, Софийска област,

но: видинската крепост, източната порта.

8.4. Наричателни приложения пред географските имена се пишат с малка буква, ако не се схващат като част от съставното наименование:

езеро Балатон, водопад Виктория, река Висла, село Владая, река Искър, гара Подуяне, остров Света Елена, град София, местност Чудните мостове.

8.5. Когато в географското название има уточняваща съставна част *изток, запад, север, юг* и др., тя се пише с малка буква, ако стои на второ място:

Марица-изток, Перник-юг, София-град, София-окръг, София-север, Варна-център.

8.6. Думите *улица, булевард, площад, шосе* и др., употребявани пред името като нарицателни приложения, се пишат (съкратено или не) с малка буква освен в случаите, когато са част от названието:

бул. "Витоша", ул. "Аксаков", ул. "Г. С. Раковски", ул. "Три уши", ул. "Розова градина", ул. "Хан Крум", квартал "Лозенец", район "Васил Левски", но:

Цариградско шосе.

8.7. Когато в съставното название има редно числително като първа поредна част от наименованието, думата след числителното, означено с цифра, се пише с малка буква, ако е нарицателно име:

ул. "11 август", ул. "6 септември".

8.8. Редни числителни в съставното наименование след собствено име, когато не са означени с цифра, се пишат с главна буква:
ул. "Княз Борис Първи", ул. "Иван Асен Втори".

8.9. В название, съставено от нарицателно съществително и числително, предадено с цифра или букви, с главна буква се пише

нарицателното име:

Ателие 212, Концерт № 1, Театър 199.

8.10. Когато числителното е първа съставка на названието, нарицателното съществително име се пише с малка буква. Когато числителното е първа съставка на названието и е предадено с думи, то се пише с главна буква:

Седмо велико народно събрание.

9. Имена на политически и административни единици, учреждения, предприятия, институции, комитети, институти, организации, учебни и други заведения, сгради и т.н. се пишат с начална главна буква:

9.1. Едносъставни имена:

Бундестаг, Ватикана, Ермитажът, Сорбоната, Сейм, Пентагонът, Хурал, Парламентът (в Будапеща).

9.2. Съставни наименования, образувани от нарицателни съществителни:

Атлантически пакт, Балканската война (но: балканските войни), Българска академия на науките, Български червен кръст, Българско национално радио, Велико народно събрание, Горна (Долна) камара, Етнографски музей, Зимният дворец, Институт за български език, Мартенски музикални седмици, Министерски съвет, Министерство на отбраната, Народно събрание, Оловно-цинков завод, Сатиричен театър, Слаботокков завод, Съюз на музикалните дейци, Айфеловата кула, Брандербургската врата, Наклонената кула (в Пиза), Централен държавен исторически архив, Централна ревизионна комисия, Филологически факултет, Южна пролет, Третият райш, Римският сенат, Британският парламент,

но:

адриатическата магистрала, азотноторовият завод край Ст. Загора, деветоюнски преврат, деветнадесетомайски преврат, западно полукълбо, международна теоретична конференция, народен сговор, оловно-цинковият завод край Н.

ЗАПОБЕЖКА: Когато в речта съставните наименования се съкращават за икономия на езикови средства, оставащата основна съществителна част се пише с малка буква:

Организация на обединените нации, но: организацията.

9.3. Съставни названия от типа на **Българска армия** се пишат с начална главна буква, когато се употребяват като официални названия. В противен случай те се пишат с малка буква:

Бойните действия на Българската армия. Нашите граници се охраняват от армията.

9.4. Съставни названия, съдържащи **дом, клуб, дворец, ден**, за означаване на индивидуален обект или понятие се пишат с начална главна буква:

Дом на музиката, Дом на офицера, Ден на детето, Ден на жената, Дворец на културата, Клуб на актьора, Клуб на журналистите, Студентски дом, Студентски клуб.

В Студентския дом ще има концерт, но: В този студентски дом живеят много чужденци.

9.5. Когато в подобни названия има собствени имена, те запазват главната си буква:

Княжество България, (но: княжеството), Република България, Посолство на Френската република, Радио София.

9.6. В съставни названия, съчетани от собствено съществително като приложение и нарицателно име, възприемано също като собствено, понеже има индивидуализиращо значение, с главни букви се пишат и двете части:

Институт за бърза медицинска помощ "Н. И. Пирогов", Народен театър "Иван Вазов", Софийски университет "Св. Климент Охридски", Народна библиотека "Св. Св. Кирил и Методий".

10. Названия на вестници, списания, заглавия на книги, проповеди, изкуството, песни, статии, надписи, закони, заповеди, документи и т.н. се пишат с начална главна буква:

"Андрешко", "Антихрист", "Държавен вестник", "Време разделно", "Грехът на Иван Белин", "Джукондата", Дисциплинарен устав, "Единството на българския език в миналото и днес", Закон за защита на държавата, "Дон

Карлос", Марсилезата, Наказателен кодекс, "Мила родино", "Под игото", "Раждането на Венера", Семейен кодекс, "Травиата", "Трубадур", Устав на ООН, Заповед № 34, Постановление № 27 на Министерския съвет.

11. С начална главна буква се пише първата дума от названието на ордени и медали, което е възприето за собствено име:

Нобелова награда, но: орден "Св. Св. Кирил и Методий", медал "Св. Климент Охридски".

12. В съставни названия на исторически събития (революции, войни, въстания, обществени движения, прояви) с подчертано индивидуален характер с главна буква се пише първата дума и всички следващи, които са собствени имена:

Английската буржоазна революция, Априлското въстание, Балканската война, Илинденско въстание, Междусъюзническата война, Френската революция.

13. Имена на важни исторически и обществено-политически събития, периоди и прояви:

Възраждане (Българско възраждане), Златният век, Освобождението, Ренесанс, (Италиански ренесанс, Немски ренесанс), Реформацията, Просвещението, Съединението, Съпротивата (във Франция).

14. Имената на празници се пишат с главна буква.

14.1. Едносъставни названия:

Васильовден, Великден, Гергьовден, Димитровден, Коледа, Лазаровден, Никулден, Тодоровден, Цветница.

14.2. Съставни названия. С главна буква се пише първата дума от съчетанието или първата дума и всички след нея, които са собствени имена:

Бъдни вечер, Ден на детето, Международна година на младежта, Ден на България, Нова година, Първи май, Седмица на детската книга и изкуствата за деца, Трифон Зарезан, Малка Богородица.

14.3. Ако съставното название започва с редно числително, думата след него се пише с малка буква:

6 септември (Шести септември).

15. Думите изток, запад, север, юг

1. се пишат с главни букви, когато се употребяват като названия на земи, държави, народи и други:

Войната между Севера и Юга (САЩ), Люлката на цивилизацията е Изток, Учените на Запад смятат, че ... С тези преговори значително ще се подобрят отношенията между Изтока и Запада.

По същите съображения и названията **Арабски свят, Третият свят, Ориент** се пишат с главна буква.

2. в значение на страни и народи се пишат с малка буква, когато са предшествувани от уточняващото определение като част от названието:

Близкият изток, Далечният изток, Европейският югоизток, Крайният север.

16. Прилагателните **източен, западен, северен, южен**, когато влизат в състава на географското название, се пишат с главна буква:

Западен Берлин, Източна Румелия, Северен Урал, Северна България, Северна Европа, Южна България.

С главна буква се пишат и когато влизат в състава на названия на определени области, известни в миналото или сега от гледна точка на културата и историята:

Източна Европа, Западна Европа, Източната Римска империя, но южна Западна Европа, северно Черноморско крайбрежие.

17. Имената на небесните тела и други космически обекти:

17.1 Като астрономически понятия и термини се пишат с главна буква:

Венера, Вселена, Галактика, Земя, Космос, Луна, Нептун, Слънце, Андромеда, Юпитер.

17.2. Употребени като нарицателни съществителни, думите **луна, космос, луна, слънце** се пишат с малка буква:

Детето падна на земята. Над хълма се показва луна. След малко слънцето ще изгрее. Човекът лети вече в космоса.

17.3. При съставни имена от този вид с главна буква се пише първата дума от съчетанието:

Млечен път, Слънчева система, Халеева комета, Голя-

мата мечка.

18. Названия на сортове растения, цветя, породи животни, птици и други, марки на машини и коли, названия на напитки, продукти, плодове, материали като фирмени названия се пишат с главна буква независимо от характера на името, което е възприето (условно или не) за собствено име.

Нарицателни съществителни, сочещи сорт, вид, тип, порода, марка и под., употребени пред такива названия, се пишат с малка буква, а самите названия се поставят в кавички:

автомат "Калашников", вино "Мискет", грозде "Болгар", караби-на "Симонов", лека кола "Фиат", магнетофон "Филипс", крава "Санта Гертрудда", порода "Легхорн", пшеница "Окерман", синтетични влакна "Сатурн", тютюн "Басма", плат "Ямболен", ябълка "Белфлор".

ЗАБЕЛЕЖКА: Ако такива названия са станали познати и широко разпространени в практиката и се използват като нарицателни съществителни за видови понятия или за означение на единичен предмет, пишат се с малка буква. В такива случаи те се употребяват без предходно нарицателно съществително:

Да изпием по чаша шампанско. Купих си рокфор. Не държа да си купя непременно ситроен. По улицата се плъзгаше мерцедес. След миг фордът изчезна зад ъгъла.

19. При прилагателни, получени от собствени имена (лични и фамилни), главна буква се пише в следните случаи:

19.1. При притежателни прилагателни на **-ов, -ев, -ин** за означаване на лична принадлежност.

Мерингов метод, Ботеви четници, Дамоклев меч, Вазови произведения, Евклидова геометрия, Крумови закони, Магдина чука, Милкина майка, Нютонов закон, Орфееви скали.

19.2. Ако притежателното прилагателно е получено от две собствени имена (или от собствено лично и фамилно име) и образува сложно прилагателно, оформено с тире, главна буква получават и двете части на прилагателното:

Кант-Лапласова хипотеза, Кирило-Методиев език, Морган-Менделова школа, Иван-Вазов роман, Оскар-Уайлдов стил.

19.3. Същите прилагателни, употребени терминологично, пренасно или като съставки на фразеологични съчетания, се пишат с малка буква:

адамова ябълка, архимедов лост, ахилесова пета, базедова болест, бехтерев синдром, валмургиева нощ, вартоломеева нощ, волтова дъга, дарвиново учение, декартова теорема, домарксова философия, евклидова равнина, лаврланови капилляри, морзова азбука, нютонова механика, питагорова теорема, прокрустово ложе, авгиеви обори.

19.4. При прилагателни на **-ски**, когато се използват като собствени имена или влизат като първа част на съставни названия със значение на собствени имена:

Австралийска легация, Балтийски флот, Ботевградско шосе (улица), но: ботевградско шосе (= шосе за Ботевград), Волоколамско шосе, Горско Сливово, Охридско езеро, Софийска област.

19.5. Такива прилагателни, употребени за качествена характеристика или за произход, се пишат с малка буква:

Ботевска вяра, бургаска гара, вазовски патос, мелнишко вино, смядовска луканка, софийска улица.

19.6. С главна буква се пише формата им за среден род, означаваща географски понятия и обекти:

Българско, Бургаско, Видинско, Влашко, Луковитско, Немско (ходя по Немско), Софийско, Търновско, Чехословакско, Шуменско.

20. Чужди собствени имена и названия от различен вид се пишат с главна буква.

20.1. При транскрипция и транслитерация на чужди собствени лични и географски имена — съставни названия, с главна буква се пишат всички съставки на названието, които нямат характер на служебни думи:

Ала-Тау, Василий Блажени, Гранд Опера, Далай Лама, Ерих Мария Ремарк, Кара Димиркьой, Карлови Вари, Кесон Сити, Комеди Фрасез, Лос Анжелис, Нови Сад, Ню Йорк, Сан Диего, Сан Паоло, Сен Симон, Театър Франсез.

20.2. Членни форми и предлози в средата на чужди имена се пишат с малка буква:

Леонардо да Винчи, Лудвиг ван Бетховен, Рио де Жанейро, Херберт фон Караян.

20.3. Думи от типа на *дон* в състава на имена на известни литературни герои се пишат винаги с главна буква:

Дон Жуан, Дон Карлос, Дон Кихот.

Когато тези елементи не се схващат като част от названието и се употребяват като общи обозначения от типа *господин*, те се пишат с малка буква:

— *Знаеш ли ти, дон Родриго, какво те очаква?*

— *Нека дон Хуан каже (реплика).*

20.4. Части (нарицателни имена) на съставни чужди названия на местности, списания, фирми, учреждения или компании се пишат с малка буква (когато не са в началото на названието):

Форин офис (англ. Foreign Office), Арбайтер цайтунг (немски Arbeiter Zeitung), Аустрейнал асошиейтид прес (англ. Australian Associated Press), Стандарт ойл дивелъпмънт къмпани (Standard Oil Development Company).

21.1. Съкратените сложни буквени названия (абривиатурите) се пишат с главни букви:

БАН, БИБ, БНБ, ВЕЦ, ВУЗ, ПУЦ, РИС, ПК, ЦНИИФК, ЦНИРД, ООД, АД, СД, ЕООД, ЕАД.

21.2. Изключения се допускат само при широко разпространени и употребявани буквени съкращения:

жп (железопътен), тв (телевизионен), ппш (поща, телеграф, телефон).

Когато са в началото на изречението, само първата буква се пише главна:

Тв обектив.

22. За израз за учтивост и уважение главни букви се пишат в следните случаи:

22.1. При личните притежателни местоимения за 2-л. мн. ч. *Вие, Вас, Ви, Вам, Ваши*, когато се отнасят за едно или за повече лица (при кореспонденция).

22.2. Когато същите местоимения не се използват за изразяване на учтивост или нямат характер на непосредствено обръщение, пишат се с малка буква.

22.3. В художествената литература тези местоимения се пи-

шат с малка буква независимо от изразяваното отношение.

22.4. При титли на държавни ръководители, употребени без името, в официални документи или в случай на израз на почтително отношение:

Кралят, Патриархът, Президентът.

Титли (административни, научни, и т.н.) се пишат с главна буква при лично обръщение (в кореспонденция или официални документи), употребени без името:

Ваше Величество, Ваше Светейшество, (но: Негово величество, Негово светейшество), Г-н Директор, Г-н Министър, Г-н Председателю, Г-н Професор.

23. По стилистични причини при някои нарицателни съществителни, без да са употребени като собствени имена:

Братство, Мир, Равенство, Родина, Свобода, Татковина, Човек, Щастие.

КАТО ЕДНА ДУМА СЕ ПИШАТ*:

Съставките на следните видове сложни думи (думи, при които е възможно да се промени само формата на последната съставка).

1. Сложни съществителни, прилагателни и числителни имена, които са изцяло съставени от домашни или одомашнени части словообразователни елементи и които са:

1.1. с буква между първата и втората съставка, отбелязваща съединителен гласен звук:

водопр^овод < вод(а)- +о + -провод

бледо^овиолетов < блед- +о + -виолетов

едно^оминутен < едн(а)- +о + -минута

главно^окомандващ < глав(е)н- +о + -командващ

близко^оизточен < Близкият изток

сърдечно^оболен < болен от сърце

* В досегашните издания на справочника с някои изключения стриктно се следваше структурата и съдържанието на нормативния документ по отношение на българския правопис - *Правописния речник на съвременния български книжовен език* (БАН 1983; БАН 1995). Тъй като предстои съставянето на нов правописен речник от страна на Института за български език при БАН, си позволяваме да направим по-големи отклонения от структурата и съдържанието на досегашните издания на този нормативен документ, а така също и някои коментари към него, без да излизаме извън рамките на сега действащите правописни правила. (*Бел. на съставителите*).